

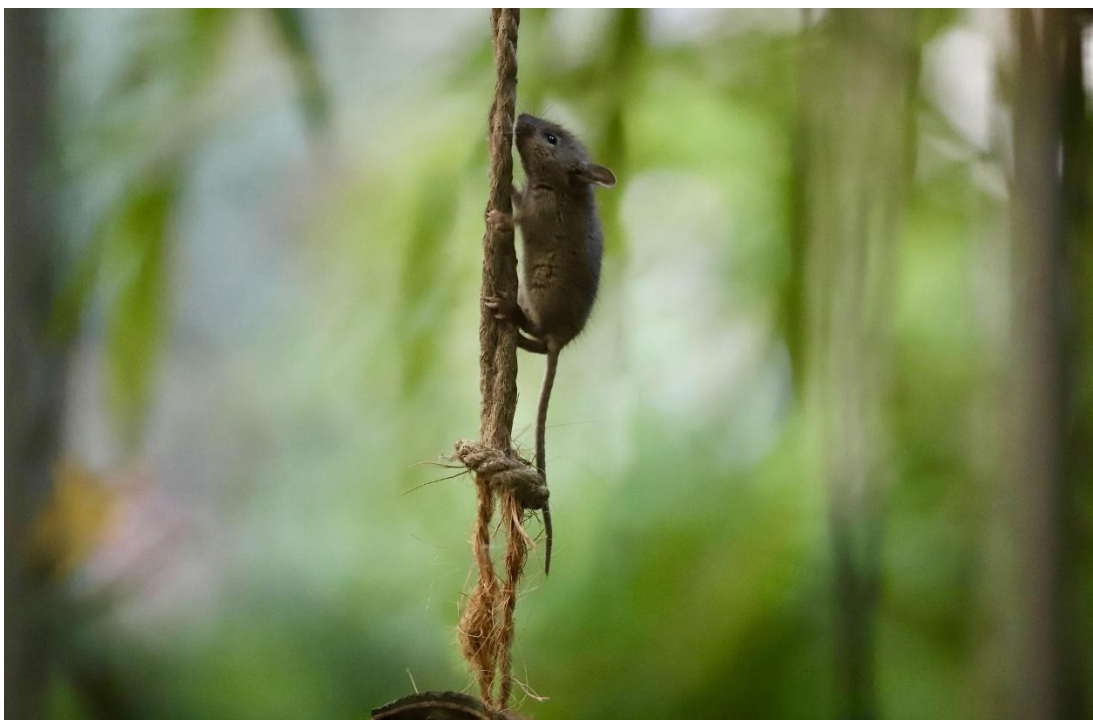

Paár Ádám

A kisállamiság politikájának példája.

Cavour és a nemzetközi politika

Manapság kevesen ismerik Camille Cavour nevét, holott a 19. század meghatározó itáliai államférfija volt, aki oroszánrészt vállalt az egységes Olasz Királyság megalapításában. Cavour kis ország miniszterelnökeként elérte, hogy Olaszország a Szárd-Piemonti Királyság vezetésével egyesüljön. Hogyan érte el célját? Miért tekintették példának a magyar politikában a 20. század elején? Miért érdemes foglalkoznunk vele a jelenben?

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Ritka, hogy a mai magyar geopolitikai gondolkodás kapcsán hivatkoznak egy 19. századi itáliai államférfi tevékenységére. Nem az a célunk, hogy erőltetett módon párhuzamot vonjunk a 19. század és a jelen között, konkrétan a 19. századi Itália és a mai Magyarország között. Abból a meggyőződésből indulunk ki, hogy a történelem mutat bizonyos mintázatokat, melyek magyarázzák az aktorok magatartását a jelenben. Az Itáliát egyesítő Szárd-Piemonti Királyság kisállamnak számított a 19. században, de miniszterelnöke célul tűzte ki a nagyhatalmak befolyásolását. Az erős kormányfői hatalom, és az, hogy egy miniszterelnök célul tűzi ki a geopolitikai viszonyok között az óvatos alkalmazkodást a nagyhatalmi logikához, valamint alárendeli a belpolitikát a külpolitikai célnak, egyre több alkalommal megmutatkozik a jelenben. Cavour politikájának vizsgálatán keresztül felvázolható, hogy egy kisállam miniszterelnöke hogyan befolyásolhatja a nagyhatalmakat, hogy kedvező körülményeket teremthessen a nemzeti célkitűzések megvalósítására.

Három államférfi, három ország

Mi a kisállamok titka, hogyan tudják érvényesíteni érdekeiket a nagyok árnyékában? Ez a kérdés az ókortól máig foglalkoztatja a politikai gondolkodást. Ma újra aktuális a kérdés, amikor a globalizáció következtében sokan elavultnak ítélik a nemzetállami szuverenitást, mások pedig, ha nem is vetik el, de fenntarthatatlannak látják.

Vannak államok, amelyek meglehetősen ügyesen védelmezték a szuverenitásukat, és vele sajátos, környezetüktől elütő államrendszerüket (Svájc, San Marino, Monaco, Montenegró), más kisállamok azóta megszűntek (Velence, Raguzza). A túlélés egyik útja, hogy egy nagyobb állam árnyékában éltek, és igyekeztek kihasználni annak előnyeit, a hűség demonstrálásával elkerülendő a közvetlen megszállást. Esetleg, mint Svájc esetében, ügyesen lavíroztak a környező hatalmak között. A gazdasági szerep, a kereskedelmi közvetítő tevékenység szintén lehetővé tette a megmaradást, hiszen gyakran kapocsként szolgáltak egy birodalom és a világ többi része között (mint az Oszmán Birodalom számára Velence és Raguzza).

Gratz Gusztáv dualizmus kori, majd Horthy-kori konzervatív-liberális politikus azt írta a *Reálpolitika* című [cikkében](#), amely a Bethlen István köréhez kötődő *Magyar Szemle* 1931 februári számában jelent meg, hogy *„a kis államok reálpolitikája csakis arra irányulhat, hogy fenntartva a nagy nemzeti célokat és mindent gondosan kerülve, ami ezek későbbi megvalósíthatásának útját állhatná, keressék a módokat arra, hogy addig is, míg az álmok megvalósításának ideje bekövetkezik, lépcsőről-lépcsőre, esetleg bizonyos átmeneti formák létesítésével törekedjenek a nagy célok felé való haladásra.”* A kor Magyarországon ez a „nagy nemzeti cél” a revízió volt, amelyben, ritka kivételként, a korabeli magyar közvélemény egésze egyetértett. Politikát csinálni másként nem lehetett, mint hangsúlyozva a nagyhatalmak igazságtalanságát.

Csak hogy a birodalom társországából kisállamira zsugorodott Magyarországon a politizálás keretei megváltoztak: el kellett fogadni a kisállami létezés realitását.

Gratz három európai államférfi – az angol Palmerston, a porosz-német Bismarck és a piemonti Cavour – példáján illusztrálja a reálpolitika három útját. Palmerston miniszterelnök (1855-1865) politikájában mindvégig alárendelte a külpolitikát Anglia érdekének, hangsúlyozva, hogy „*a nemzetnek nincsenek örök szövetségesei, sem örök ellenségei, hanem önös érdekei.*” Anglia érdeke a 18. század eleje óta a status quo védelmén alapult, vagyis, hogy egyetlen szárazföldi hatalom se váljon erőssé a többiek rovására, mert az fenyegetné az angol pozíciókat. E politika jegyében Palmerston hazardírozott, kijátszva előbb az oroszokat a franciákkal szemben, majd a franciákat az oroszok ellen. Palmerston kockázatot vállalt, amikor újra meg újra eljárta – hogy Gratz Gusztáv kifejezése helyett mai magyar terminológiával éljünk – a „pávatáncot” egymással homlokegyenest ellentétes érdekű nagyhatalmaknak. Gratz hangsúlyozza, hogy Anglia ezt kizárólag a világbirodalmi presztízse miatt tehette meg következmények nélkül.

Míg Palmerstonnak nem voltak állandó érdekei, Bismarck kancellárként mindvégig egyetlen érdeket követett: a német egység elérését és fenntartását. Ennek érdekében egyetlen szintetizáló rendszerbe foglalta a külpolitikát, amely leginkább a kétfrontos háborús veszély elkerülésére irányult.

A harmadik példát [Camille Cavour](#) nyújtja, aki Angliával és Németországgal ellentétben nem egy nagyhatalom, hanem egy kisállam, a Szárd-Piemonti Királyság miniszterelnöke volt. Cavour éppúgy eltökélt volt a nemzeti célok iránt, mint nagyobb országot vezető társai. Az ő célja az olasz nemzeti egység megvalósítása volt. Lássuk, milyen módon és eredménnyel vitte véghez tervét!

Alkalmazkodni mindenáron!

Cavour eszköze az *alkalmazkodás volt az európai politika fordulataihoz*. Levonta a következtetést 1849-ből, az olasz nemzeti ügy akkori kudarcából, hogy a világ érdektelen Itália egyesítésének célja iránt. Ha pedig az, akkor a kicsi Piemontnak kell alkalmazkodnia az európai politikához, mintegy a háttérből, simulékonyan befolyásolnia azt, megnyerve legalább egy, de inkább két nagyhatalom jóindulatát. Kora liberálisainak elvét vallotta, miszerint a művelt politizáló közvélemény feladata az állam irányítása, nem pedig a műveletlen tömegeké, akikben nem bízott. Ezért, és mert nem akarta provokálni a nagyhatalmakat, elutasította a népi felkeléseket az osztrák és pápai uralom ellen.

Az alkalmazkodás politikáját odáig vitte, hogy kész volt vállalni a népszerűtlen ügyeket, amelyek látszólag eltérítették az energiákat a nemzeti céltól (pl. krími háborúban való részvétel), vagy egyenesen felháborítóak voltak a közvélemény számára (lemondás Savoya és

Nizza birtoklásáról Franciaország javára), de éppen ezek a fájó, és Cavour által egyáltalán nem jó szívvel hozott kompromisszumok lehetővé tették a nagyhatalmak szimpátiájának megnyerését. Természetesen súlyozni kellett a nagyhatalmak között. Cavour Ausztriát tartotta az olasz nemzeti ügy ellenségének, és a másik fenyegető hatalom, Franciaország kegyét igyekezett megnyerni az előbbivel szemben.

Cavour úgy fogalmazta meg politikai krédóját: óvatosnak lenni szavakban, és határozott cselekvésben. Mint gyenge állam miniszterelnöke, tisztában volt azzal, hogy először a gyengébb hatalmat, Ausztriát kell legyőzni. Franciaországot megnyerve, sikerült háborúba ugrasztani Ausztria ellen. Még a baljós vállalkozásokat is úgy kezelte, mint amelyek hasznosak lehetnek. Garibaldi szicíliai partra szállása meglepte, de meglátta a jó alkalmat abban, hogy rögtön learassa a babérokat, és birtokba vegye Dél-Itáliát. Egy határozatlanabb politikus talán elszalasztotta volna a kedvező alkalmat.

Cavour örökségét később a nagyhatalmi Olaszország alkalmazta, ám jóval kisebb sikerrel. Amíg egy kisállamnak sok mindent elnéznek, az ügyes, ravasz diplomáciát kevésbé nézték el a nagyhatalmi szerepre törő Olaszországnak, amely magára vonta a megbízhatatlan, csalfa jelzőket.

Cavour és Garibaldi, liberalizmus és demokrácia

Cavour zseniális volt abban, hogy kijátszotta ellenfeleit és szövetségeseit. Szeretett kártyázni, és mint sokan mondták, a politikában éppúgy szerencsejátékosként viselkedett, mint a zöld asztalnál. Több alkalommal kockáztatott. Először akkor, amikor följánlott katonákat Franciaország és Nagy-Britannia részére a krími háborúban (1853-1856) Oroszország ellen, jól tudva, hogy piemonti katonák vérét áldozza fel, és kudarc esetén a közvélemény hangulata ellene és a király ellen fordul. Másodszor akkor, amikor 1858-ban szövetséget kötött III. Napóleon Franciaországával, és átadta Nizzát meg Szavoját. Utóbbiért a nizzai születésű Giuseppe Garibaldi élete végéig gyűlölte Cavourt. A rossz ízű „üzleten” Cavour jóval többet nyert, mint amit veszített: Franciaország révén egy nagyhatalom jóindulatát. Cavour természetesen úgy számított, hogy az egységes Olaszország idővel, ha a nemzetközi politika kedvező lesz, visszaszerezheti Nizzát és Szavoját, ám ezt nem köthette a közvélemény orrára.

Az 1859-es szárd-francia-osztrák háborúval a Szárd-Piemonti Királyság ismét kockáztatott: ha III. Napóleon megtagadta volna a királyság megsegítését, az vereséget és összeomlást idézett volna, és az olasz egység távolabb került volna a realizálódástól. Szerencsére III. Napóleon kellően elbizakodottnak bizonyult. A harmadik kockázatos vállalkozás az volt, amikor Cavour támogatásával a király csapatokat küldött délre, Garibaldi ellen. A vörösinges vezér ekkoriban Róma ellen

támadt, de francia csapatok védelmezték a Szent Várost. Az olasz nemzeti jelszóval, olasz nemzeti érzülettel történő ostrommal a Szárd-Piemonti Királyság elveszítette volna Franciaország jóindulatát, amelyre szüksége volt. Így bekövetkezett egy paradox helyzet: itáliai katonák lőttek Garibaldi vörösingeseire.

Az olasz nemzeti emlékezetben Cavour és Garibaldi jelképezik az olasz nemzeti egység megvalósulásának két útját, két eszközrendszerét: előbbi a liberális és monarchista, míg Garibaldi a demokrata és köztársaságpárti. Kettejük konfliktusa mélyen beágyazódott a kor eszmetörténetébe. A 19. században liberalizmus és demokrácia nem egymást feltételező, hanem ellentétes fogalmak. A későbbi liberális demokrácia két komponense szüntelen feszültségben áll egymással, mivel a liberalizmus a művelt, tulajdonnal rendelkező elite, a demokrácia a számszerű többségre épít. Ezen kívül a korabeli liberalizmus a jogok és intézmények uralmát hirdette, míg a demokrácia a tömegek bevonását a politikába. A liberálisok, mint Cavour és Palmerston, féltek a demokráciától, a tömegek uralmától, amelyet a csőcselékuralom, a gazdasági összeomlás, káosz és polgárháború felé vezető útnak tekintettek. Helyette a képviseleti rendszerben bíztak, amely meghagyja a vezetést a jómódú és tanult elemek, azaz a társadalom elit és középrétegei kezében. A demokraták viszont elutasították az elitizmust, és minden felnőtt férfit (olykor minden felnőtt nőt) be kívántak vonni a közéletbe. Liberalizmus és demokrácia

ellentéte-párhuzamossága meghatározta nemcsak a belpolitikát, hanem a nemzetközi politikát is.

A demokraták, mint Garibaldi, támogatták a népfelkeléseket, mert bíztak a „tisza, romlatlan nép” ideájában. Cavour és a liberális államférfiak, ha olykor praktikus politikai okból céljaikkal egyezőnek ítélték is a felkeléseket, de morálisan elvetették őket, mert úgy vélték, hogy ahogyan a belpolitikát, a nemzetközi politikát is a művelt elitrétegeknek kell irányítaniuk. De, mint láttuk, Cavour nem utasította el teljesen az alulról jött kezdeményezéseket, ha azokat be tudta fogni a saját politikája szekerébe. Garibaldi vállalkozása Szicília és Dél-Itália meghódítására végső soron jól jött a piemonti politika számára. Azt azonban már nem tűrhette, hogy a vörösingesek megdöntsék a pápa világi hatalmát, ezzel kiprovokálva Franciaország támadását. Cavour és királya, II. Viktor Emánuel gondolkodás nélkül felléptek fegyveresen kényszerű szövetségesükkel szemben.

Cavour és Garibaldi konfliktusa magában hordozta a liberalizmus és demokrácia ellentétét. Cavour az elit, Garibaldi a nép akaratából kívánta egyesíteni Itáliát, és előbbi monarchikus, utóbbi köztársasági keretben képzelte el az új államot. A korszakban a liberális elvek képviselői még nem tekintették a liberalizmussal egyenrangúnak a demokráciát, legfeljebb kihasználták a nép érzelmeit a legitimitás megteremtésére. Az alul jövő, demokrata egyesítő törekvések mindenütt kudarcot vallottak: az olasz és német egység egyaránt

dinasztikus keretben, felülről jött létre, ahogyan a görög, román, bolgár felszabadító mozgalmak is egytől egyig a nemzetközi szövetségkötésnek köszönhetően, a nagyhatalmak geopolitikai érdekeit kihasználva voltak képesek győzelmet aratni. Ahhoz, hogy a korban egy nemzetegyesítő-nemzetalapító mozgalom győzhessen, két feltétel szükségeltetett: egyrészt a népi felhajtóerő (vagyis hogy valóban legyen a társadalomban egy mag, amely napirenden tartja a fegyveres harcot, kiváltva a világ rokonszenvét és részvétét), másrészt pedig az, hogy az öt európai nagyhatalomból legalább kettő támogassa a nemzeti mozgalmat.

Az elsőt nevezhetjük népi-demokratikus eszköznek, míg a második a nemzetalapító elitek fő eszköze volt. Ugyanakkor a nemzeti harc végpontjában sokszor megjelent célként a fegyveres felkelésekben nagy szerepet játszó népi-demokratikus elemek visszaszorítása, nehogy azok az elitekkel szemben politizáljanak. Cavour lényegében teljesítette mindkét célt: biztosította magának időlegesen Franciaország támogatását, és Anglia semlegességét, valamint kezére játszottak a közép- és dél-itáliai népi-demokratikus törekvések, ám amikor ezek kellemetlenné váltak, és már veszélyeztethették a piemonti hatalmat, igyekezett letörni a népi-demokratikus mozgalmakat.

Reálpolitika

Gratz Gusztáv a reálpolitika egyik megtestesítőjének Cavourt tartja. Cavour nem támaszkodhatott a nagyállamiság kényelmére, mint Palmerston és Bismarck, ezért tudta, hogy célját, Itália egyesítését csak lépésenként valósíthatja meg. „Nem volt oly képzelődő, hogy azt hitte volna, hogy Európa csak Itália kedvéért van a világon, ellenkezőleg, tudta, hogy Itáliának kell Európához alkalmazkodnia. Értett ahhoz, miként kell számbavenni az európai érdekeket, miként kell mérlegelni a körülményeket, és a szövetségesek megszerzésére, megtartására vagy szaporítására irányuló fáradhatlan tevékenységében egész ügyességét szüntelenül annak bebizonyítására fordította, hogy népének felszabadítása legjobb biztosítéka a békének.” Mint a sakkjátékosnak, előre meg kellett terveznie a lépéseket, kiszámítva ellenfele lépéseit. Tudta, hogy szüksége van a nagyhatalmak egymás elleni kijátszására. Franciaország és Ausztria volt a két nagyhatalom Itália földjén. Az utóbbi megnyerése reménytelen volt, és érzelmileg az olaszok nagyobb ellenséget láttak Ferenc József birodalmában, mint III. Napóleon országában. Cavour kezére játszott az angol belpolitika fordulata, a konzervatív párt bukása, és az olasz egység irányába nyitottabb liberálisok hatalomra kerülése. Ezzel mindjárt biztosította két nagyhatalom támogatását.

Ugyancsak része a cavouri politikának a gazdasági erő alkalmazása a nemzeti küzdelemben, pontosabban a gazdaság

alárendelése a nemzeti érdekeknek. Cavour kész volt előnytelen kereskedelmi szerződést kötni Franciaországgal. Ez látszólag ellentmondásban áll a doktriner liberális gazdaságpolitikával. Ám Cavour egyértelműen a nemzeti érdekek rendelte alá a gazdaságot. A liberalizmus látszólag csorbát szenvedett. Csakhogy a liberális politikusok minden országban célnak tartották a gazdaság kiépítését, a modernizációt, és a jövő egységes Itáliája, vámunióval, jóval nagyobb haszonnal kecsegtetett, mint az érte hozott francia-piemonti kereskedelmi egyezmény. Magyarán, a vámunióért, egységes gazdasági térségért, kikötőkért megérte vállalni a jelenbeli előnytelen gazdasági kapcsolatot.

Kisállamiság

Mint látható, a kisállamiság nem feltétlenül jelenti egy ország örök jelentéktelenségét. Ügyes politikával, a nagyhatalmak között lavírozva lehetséges a kisállam számára, hogy érdekeit hatékonyan képviselje. Piemont ütközőzónában feküdt Franciaország és Ausztria között. Olasz érzelmi szempontból az osztrákellenes politika volt az egyedüli opció. Ehhez viszont feltétlenül szükséges volt az ellentétes érdekű nagyhatalom támogatása, amiért áldozatot kellett hozni. Gratz Gusztáv számára fájó lehetett leírni 1931-ben, Trianon után tizenegy évvel, de olykor szükségesnek bizonyult a területi áldozathozatal. Cavour például őrlődött, de végül aláírta a szerződést, amely Nizza és Szavoja területét Franciaországnak juttatta.

Ha a francia szövetség nem ért volna célt, ha III. Napóleon cserben hagyja Piemontot, mint Kossuthot, akkor az Cavour székébe került volna. A jó emberismeret azonban éppolyan fontos a politikus esetében, mint a jó helyzet kihasználása. Cavour tudta, hogyan lehet hatni a francia császárra. Egy kisállam vezetőjének különösen jó pszichológiai érzékre van szüksége, hogy meg tudja nyerni az erősebb, hatalmasabb partner bizalmát. Cavour nem mondhatta el őszintén, mit miért csinál, így magára vonta sokak, például Garibaldi gyűlöletét. Liberálisként szemben állt a népmozgalmakkal, hiszen királya érdekét szolgálta. Szembekerült a liberálisokkal is a szabadságjogok korlátozása miatt, amelyre egyébként éppen a III. Napóleon elleni merényletkísérlet adott okot. Vagyis ismét láthatjuk, hogy Cavour a belpolitikát alárendelte a külpolitikának, konkrétan a szövetségkötési politikának.

A kisállami politika fenti példája megmutatta, hogy önmagában a kisállami lét még nem jelenti a nemzetközi politika realitásainak passzív elfogadását. Erre a cavouri leckére szükség volt az 1930-as évek Magyarországon, amikor Gratz úgy érezhette, hogy a simulékony – sok tekintetben Cavour-hoz hasonló – Bethlen István távozásával a rendszer mozgástere bel- és külföldön egyaránt csökkent. Bethlen és Cavour egyaránt elvetették az illúziókat, a sérelmek állandó ismétlését, és számoltak reálishan az erőviszonyokkal (ld. Bethlen politikája az antant megnyerésére, a népszövetségi kölcsön felvétele érdekében). Bethlen a cavouri utat járta, amennyiben lépésenként haladt: először a politikai konszolidáció munkáját végezte el, megalkotva a pártrendszert,

centrumában a domináns párttal (Egységes Párt), majd következett a népszövetségi kölcsön felvétele, és ezen alapulva a gazdaság szanálása. Csak ezt követően hirdette meg célként a revíziót.

Gratz cikke megmutatja, hogy a kisállami vezetőknek nem szabad ajtóstul rohannia a házba. A sérelmi politizálás nem vezet semmire a nagyhatalmi szintéren. Másfelől a kisállami államférfinak félre kell tennie az ideológiai megkötöttségeket, amikor nagyhatalmi célról van szó. Cavour liberálisként alárendelte eszméit a kívánatosnak vélt nagyhatalmi politikának. Ennek jegyében nem habozott a konzervatív III. Napóleon segítségét kérni, ugyanakkor (ki)használta a repubéikánus népi-demokrata mozgalmakat, mintegy két vasat tartva a tűzben. Ugyancsak fontos a tudatos építkezés. Így Cavour példája nem csak a 19. századnak szól, hanem a mának is üzen, amennyiben ma egyre fontosabb a geopolitikai gondolkodás. A geopolitika szempontjából az eszmei ellenszenvék és rokonszenvék másodlagosak. A kisállam vezetőjének rugalmasan kell kezelnie eszméit, amikor a nagyhatalmi politikában kíván eligazodni.

Konklúzió

Miért fontos számunkra Cavour? Kisállami politikusként példát mutat a kisállami politizálás egy sikeres módjára. De miért is beszélünk kisállamiságról Magyarország kapcsán? Gyakori, hogy 1920, azaz a trianoni békeszerződés utáni állapotok felől, egyfajta “kismagyar” vagy

“szűkmagyar” szemlélettel tekintenek visszafelé a történelemre: állandó fenyegetettséget és kudarcot látnak minden korban, miközben a Magyar Királyság a középhatalom volt a középkor nagy részében, és 1867 után az elit kivívta a magyar önállóságot a birodalmon belül. A magyar politikai elit azonban úgy értékelte, hogy 1867 előtt a teljes függetlenség hiányzott, 1920 után pedig a függetlenség létrejött, ámde a nemzeti egység elvesztésének árán.

Érdekesen alakult Olaszország esete, amely részben más utat járt be, mint Magyarország: sok kisállamból megvalósult az egységes állam, ám annak árán, hogy a Szárd-Piemonti Királyság uralma kiterjedt a többiekre. Az olasz politikai elit később gyakran gondolta azt, hogy az “ügyes”, “furfangos” politizálás révén lehet kompenzálni a gyengeségeket, mert a cavouri politizálás sikeressége meggyőzte ennek a taktikának a sikerességéről. Csak hát egy bökkenő volt: hogy a későbbi politikai vezetők - például Mussolini - nem voltak Cavourok! Nem rendelkeztek Cavour elvi elkötelezettségével, sem tehetségével.

A mai magyar kormányzat ugyanúgy gyakran indokolja lépéseit a reálpolitikával, sokszor a geopolitikai gondolkodással, mint Cavour. A két kormányzat két különböző korszakban tevékenykedik, ám míg a Szárd-Piemonti Királyság megvalósította sikeresen célját, addig a mai magyar kormány úgy érzi, hogy a nemzeti célok nem valósultak meg, és ennek érdekében kíván kialakítani egy rugalmas nagypolitikai játékkeret, abból kiindulva, hogy a korábbi magyar kormányzatok

külpolitikáját a követés, a passzivitás jellemezte. Az aktív külpolitika magával hozza az ellenérdekű nagyhatalmak közötti lavírozást, ahogyan napjainkban látható az Oroszország, az Egyesült Államok és Kína, valamint az Európai Unió között - ráadásul utóbbinak Magyarország része. A kormányzat a mintakövető politikaformálást azonosította a passzív külpolitikával, és sokkal inkább a mintaformálásban érdekelt, azaz abban, hogy Magyarország a súlyának megfelelően, sőt felülmúlva azt vegyen részt a nemzetközi rend alakításában.

Cavour esetében a viszonyok lényegesen tisztázottabbak voltak: Európában öt nagyhatalom intézte az ügyeket, és ebből legalább kettő megnyerése, vagy semlegesítése szükséges volt ahhoz, hogy egy nemzeti mozgalom győzhessen. Ellentétben a mai nemzetközi helyzettel, egyfajta nagyhatalmi rend létezett: egyik nagyhatalom sem akarta végsőkéig feszíteni a húrt, nem akart mindenáron győzni. Másrészt voltak bizonyos nemzetek feletti érdekek. Például a pápaság tekintélye, ezért Cavour nem akarta, hogy Garibaldi Róma ellen vonuljon. A 21. század elején a nemzetközi rend, amely a nagyhatalmak egymás közötti kiegyensúlyozásán alapul, felborul: mindegyik nagyhatalom igyekszik növelni érdekszféráját a másik ellenére, ami kiszámíthatatlanná teszi a kisállamok mozgásterét. És nem feledkezhetünk el a technológiai léptékváltásról sem: ma sokkal több információ áll rendelkezésre, kevésbé lehet titokban tartani a külpolitikai lépéseket. Éppen ezért ma egy kisállam kormányzatának jóval

nehezebb a dolga, hogy lavírozással, a nagyhatalmak kijátszásával biztosítsa a szuverenitás védelmét. Ma viszont egy zárt térben élünk, ahol az erőpolitika visszatér, mint a politikaformálás eszköze, ezért a kisállamok törekvése a mintaformálásra sokkal nehezebb, mint a múltban.

